

Udhëtimi

17

Imam Gazaliu

BISMIL'LAHI'R-RAHMANI'R-RAHIM

UDHËTIMI

Imam Gazali

Prishtinë, 2018

Titulli i origjinalit:
Kitâbu Adabi's-Sefer

Ihjau Ulumid-din
Ringjallja e diturive fetare

Imam Gazali

Përgatiti dhe përktheu
Is'hak Shala dhe Abdullah B. Ferizi

Lektor:
Shenaj Zeneli

Përmbajtja

UDHËTIMI	1
PARATHËNIE	6
“Ne do t’ua bëjmë atyre të mundshme që t’i shohin argumentet Tona në hapësirat tokësore e qiellore, si dhe në vetvete.” 41-Fusilet: 53.....	7
“Ju që kaloni pranë rrënojave të tyre në mëngjes dhe natën,7	
“Sa e sa argumente ka në qiej e në tokë, të cilët i shohin, por ata nuk mendojnë.” 12-Jusuf: 105.....	7
RREGULLAT E SJELLES NË UDHËTIM	9
DOBITË, VLERA E LARTË DHE NIJETI I UDHËTIMIT	9
1. Udhëtimi në kërkim të diturisë	10
Kush udhëton në kërkim të diturisë, Allahu ia lehtëson rrugën për në xhenet.[2]	10
“Ata dinë vetëm anën e dukshme të kësaj jete, ndërsa për jetën tjetër janë të pakujdesshëm.” 30-Rum: 7.....	12
2. Udhëtimi për ibadet	15
3. Largimi nga gjërat që e dëmtojnë fenë	16
4. Largimi nga rrezikimi i shëndetit	19
“Me këtë sëmundje janë dënuar disa popuj para jush. Ajo ka mbetur në Tokë; sa lajmërohet e sa zhduket. Kur dëgjoni se është paraqitur në një vend, mos shkoni atje! E nëse paraqitet aty ku gjendeni, atëherë mos dilni nga ai vend!” [3]	19
– Shkatërrimi i ummetit tim është në luftë dhe murtajë.	20
– Murtaja, si ajo e deves, ngjizet në stomak. Muslimani që vdes nga kjo, është shehid. Ai që qëndron (në vendin e murtajës) duke llogaritur në shpërblim prej Allahut, është sikur luftëtari në rrugë të Allahut, e ai që ik prej aty është si ai	

që ikë nga fushëbeteja.[4].....	20
“Mos i bëj Allahut shirk me asgjë, edhe nëse të mundojnë a të djegin. Nënshtrou prindërve; edhe nëse të urdhërojnë të braktisësh të gjitha që i ke, ti braktisi. Namazin mos e lësho qëllimisht, sepse i tilli privohet nga mbrojtja e Allahut. Ruaju nga véna, sepse ajo është qelës i të gjitha të këqijave. Ruaju nga gjynahu, sepse shkakton urrejtjen e Allahut. Mos ik nga fushëbeteja. Nëse te njerëzit shpërndahet epidemi, e ti gjendesh mes tyre, qëndro me ta. Nga ajo që ke jep për familjen tënde dhe mos ua rëndo. Bëj që (vetëm)Allahut t'i frikësohen.”[5]	20
“Veprat janë sipas nijetit.”[6].....	21
ADABI NË UDHËTIM.....	29
“Nëse në rrugë jeni tre persona, njërin caktojeni përfaqësues!”[10]	30
“Sikur në qiej e në Tokë të kishte zota të tjerë, përveç Allahut, si qiejt, ashtu edhe Toka do të shkatërroheshin.” 21-Enbija: 22	31
“Shoqëria më e mirë është katër persona.”[11].....	32
– Llukmani ka thënë:.....	33
“Kur dikush nga ju të niset për rrugë, e i jep lamtumirën shokëve të vet, vërtetë që Allahu Teala në duatë e tyre do të krijojë bereqet për ata.”[13]	33
“Allahu të dhuroftë takvallëk, gjynahet t'i faltë e në hajr të udhëzoftë, kah do që të nisësh!”[14]	33
– Po të lë në amanet Allahut, e Ai assesi nuk e humb amanetin.[15]	33
– Qofsh në mbrojtje të Allahut e nën kujdesin e Tij! Allahu të dhuroftë takvallëk, gjynahet t'i faltë e në hajr të udhëzoftë, kah do që të nisësh (apo të jesh)! [16].....	33
– Nuk ka përfaqësues më të dashur për Allahun që robi	

mund të lë në shtëpi se sa katër reqate që do t'i falë aty kur të bëhet gati për rrugë, duke lexuar në cdo reقات <i>Fatiha</i> dhe <i>Kulhuvallahu ehad</i> , e më pas të thotë:	35
“O Allah, bekoje ummetin tim në punët e tyre të hershme!”[18]	36
O Allah, bekoje ummetin tim që nisin herët të shtunave!	36
“O Allah, bekoje ummetin tim në nisjen e tyre të hershme të enjteve!”[19]	36
“O Allah, bekoje ummetin tim në punët e tyre të hershme!”[20]	37
“Më e dashur për mua është që të përcjelli me përqafim luftëtarin në rrugën e Allahut e t'i ndihmoj kur niset e kur kthehet, se sa i gjithë dynjallëku, me krejt çka ka.”[21]	37
“Nisuni në udhtim para sabahut.”[22], e natën (në flad) kalohet më shumë se ditën. Sa herë t'i afrohet konakut, le të bëjë dua:	37
“Vetëm e Tij është gjithçka që pushon e lëviz natën e ditën. Ai gjithçka dëgjon dhe gjithçka di.” (6-En’namë: 13).	38
“Mos e bëni shpinën e kafshës shtrat!”[23]	39
“Kur të shtrihen për të fjetur përdorni surmen e zezë, sepse ajo shton shikimin dhe ruan qerpikët.”[24]	41
“Nuk ka ilah pos Allahut, e Ai nuk ka ortak. Atij i takon pushteti dhe falënderimet, dhe Ai është në gjendje të bëj çka do. Pendohemi, Atij i bëjmë ibadet dhe sexhde, i jemi falënderues Rabbit tonë. Ai e mbajti premtimin e Tij, e ndihmoi robin e Tij.”	42
“O Allahu im, na e bëj qytetin të sigurtë e me furnizim të mirë.”	42

Me emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit

PARATHËNIE

Hamd (falënderimi) i takon vetëm Allahut, që robëve të Tij të devotshëm ua hapi largpamësinë (basiret) dhe ua fuqizoi atë me dituri dhe ibadete. Salat dhe selam zotërisë së njerëzimit, Muhammedit s.a.v.s., ehli bejtit, as'habëve të tij dhe atyre që pasojnë ahlakun dhe sunnetin e tij.

Tani dije se: udhëtimi është sebeb, ose për të shpëtuar me largim nga diçka ose për të arritur atë që dëshirohet, e ky udhëtim është dy llojesh:

1. a) udhëtimi me trup, nëpër qytete, male e vende tjera, e që është udhëtim *zahir*; dhe
2. b) udhëtimi me zemër, nga shkalla më e ultë (*esfeli safilin*) për në botën e *melekutit*, e që është udhëtim *batin*.

E udhëtimi i dytë është më i vlefshëm.

Ai që mjaftohet me gjendjen nga fëmijëria dhe me adetet që i ka mësuar nga prindërit, ai llogaritet se ka ngecë në shkallë të ultë, ka pranuar mangësitë dhe e ka shkëmbyer xhenetin e gjerë sa qiejtë e toka bashkë, me një burg të errët e të ngushtë.

Sa bukur ka thënë poeti:

*Turpin më të madh te njerëzit që e pashë:
mund t'ishin t'përkryer, por të mangët i lashë.*

Por le të dihet se për shkak të rreziqeve të shumta, në këtë rrugë nuk mund të udhëtohet pa një udhërrëfyes dhe mbrojtës. Në mungesë të udhërrëfyesit, udhëtarët e kësaj

rruge kënaqen me pak dhe heqin dorë nga dobi më të mëdha, e me këtë edhe e braktisin udhëtimin, qoftë ai udhëtim në hapësirat tokësore, në botën e melekutit, apo edhe në vetvete.

E Allahu Teala na fton në këtë udhëtim:

“Ne do t’ua bëjmë atyre të mundshme që t’i shohin argumentet Tona në hapësirat tokësore e qiellore, si dhe në vetvete.” 41-Fusilet: 53

“Në tokë ka argumente për të bindurit por edhe në veten tuaj. A nuk e shihni?” 51-Dharijat: 20-21.

Kurse ata që e braktisin këtë udhëtim, Allahu Teala i qorton:

“Ju që kaloni pranë rrënojave të tyre në mëngjes dhe natën, A nuk po e mblidhni mendjen?” 37-Safat: 137, 138

“Sa e sa argumente ka në qiej e në tokë, të cilët i shohin, por ata nuk mendojnë.” 12-Jusuf: 105.

Atij që i bëhet kësmet ky udhëtim, ai do të shëtisë bahçet e xhenetit, edhe kur me trup nuk lëvizë. Këtë udhëtim, kallaballëku nuk e ngushton e as nuk e vështirëson. Përkundrazi, me shtimin e udhëtarëve, dobitë shumëfishohen.

E përfitimet nga ky udhëtim nuk mbarojnë, ato janë të vazhdueshme. Frytet e tij vetëm shtohen, pa u pakësuar. Por, nëse udhëtari dembeloset dhe ndalet, edhe nimetet e udhëtimit ndërpriten. Allahu Teala nuk i ndërpret nimetet që i ka dhuruar atyre deri sa ata nuk ndërrojnë gjendjen e vet. Kur ata largohen nga haku, Allahu Teala ua merr ato nimete. Përndryshe, Allahu Teala nuk i bën zullum askujt, pos që njerëzit i bëjnë zullum vetes.

Kush nuk është i denjë që të hyjë në këtë mejdan dhe të shëtisë bahçet e xhenetit, ai me trup udhëton me kilometra, qoftë për tregti të kësaj bote, ose edhe pas fitimit për ahiret. Por, vetëm nëse për qëllim të udhëtimit e ka diturinë ose është udhëtim për të ndihmuar fenë, atëherë ai është udhëtar në rrugë të ahiretit.

Në këtë udhëtim ka disa rregulla të sjelljes (*adab*) dhe kushte (*shart*). Kush nuk i respekton këto, bëhet ndjekës i dynjasë dhe shejtanit. E kush i respekton, mbërrinë dobitë e ahiretit.

Me lejen e Allahut Teala, ne do t'i shpjegojmë këto kushte dhe rregulla të sjelles, në dy kapituj: Kapitulli i parë

RREGULLAT E SJELLES NË UDHËTIM

Pjesa e parë

DOBITË, VLERA E LARTË DHE NIJETI I UDHËTIMIT

Dije se: udhëtimi është lëvizje në një vend tjetër, dhe shoqërimi. Kjo i ka edhe dobitë edhe dëmet e veta, e që ne i shpjegojmë në librat *'Edukata në miqësi'*, dhe *'Uzlet'*.

Dobitë që inkurajojnë në udhëtim janë ose në largim prej diçkaje ose në kërkim të diçkaje. Udhëtari, ose ka diçka që e shqetëson atje ku është, e po të mos ishte ai shqetësim nuk do të udhëtonte, ose ka qëllim të qartë dhe e di se çfarë kërkon.

Diçka që e shqetëson e që mund të bëhet shkak për largim janë epidemitë, fitnet (ngatërresat) apo edhe çmimet e larta. E këto arsye, ose janë të përgjithshme, ose personale. Arsye personale për largim është padrejtësia ndaj tij në vendin e vet, që e bën të dëshirojë të lagohet nga aty.

Pra, këto janë shkaqe të dynjallëkut për udhëtim. Ose, personit i duhet të largohet nga vendi i tij për shkak të telasheve në çështje të fesë. Për shembull: personi që është i pasur dhe me pozitë, e kjo situatë e pengon në ibadetin e tij, prandaj ai braktisë pasurinë dhe pozitën e vet duke preferuar kurbetin për ta bërë ibadet me sinqeritet ndaj Allahut. Ose e detyrojnë me dhunë t'i përshtatet ndonjë bidati ose detyrohet të bëjë ndonjë veprim të ndaluar, e këto janë shkaqe nga të cilat ky dëshiron të shpëtojë me largim.

Edhe udhëtimi në kërkim të diçkaje është dy llojesh: ose është për dynjallëk, si kërkimi i parasë e pozitës, ose për fe,

si udhëtimi në kërkim të diturisë dhe për veprim.

Edhe dituria mund të jetë për çështje të kësaj bote, ose dituri për ahlakun, që arrihet me përvojë, ose mund të jetë dituri për mrekullitë e botës, siç ishin udhëtimet e Dhul-Karnejn në pjesë të ndryshme të botës.

E veprimi mund të jetë *ibadet* ose *zijaret* (vizitë). Ibadet janë udhëtimet si haxhi, umre dhe xihadi. Edhe vizita llogaritet një lloj ibadeti.

Nganjëherë qëllim është të vizitohen robët e mirë të Allahut dhe dijetarët; nëse kanë vdekur, ju vizitohen varret, e nëse janë gjallë, merret bereqet duke i shikuar ata. Shikimi i gjendjes (*hal*) së të tyre, lind dëshirën për të vepruar si ta.

Këto janë arsyet për udhëtim, e nga kjo ne mund të nxjerrim disa lloje të udhëtimit:

1. Udhëtimi në kërkim të diturisë

Kjo dituri mund të jetë *vaxhib* (obligative) ose *nafile* (vullnetare), varësisht çfarë diturie kërkohet. Nëse dituria është *vaxhib* edhe udhëtimi është *vaxhib*, e nëse dituria është *nafile*, edhe udhëtimi është *nafile*, pra *sunnet*.

Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Kush largohet nga shtëpia në kërkim të diturisë, ai është në rrugë të Allahut, deri sa të kthehet.”^[1]

e në një transmetim tjetër:

Kush udhëton në kërkim të diturisë, Allahu ia lehtëson rrugën për në xhenet.^[2]

Seid ibn Musejeb udhëtonte disa ditë vetëm për të mësuar një hadith, e Sha'biu ka thënë:

“Po të udhëtojë njeriu nga Shami në Jemen vetëm për një fjalë, që do ta udhëzonte në rrugë të drejtë ose do ta largonte nga të këqijat, udhëtimi nuk do t'i ishte i kotë.”

Xhabir ibn Abdullah u nis me dhjetë as'habë të tjerë prej Medines për në Egjipt dhe udhëtuan këmbë për një muaj, vetëm për të dëgjuar nga goja e Abdullah ibn Unejs Ensarit një hadith, pasi kishin marrë vesh se ai i kishte dëgjuar ato fjalë vetë nga Pejgamberi a.s.. Që nga koha e as'habëve e deri më sot, shumë dituri janë perfutur në udhëtime të tilla.

Edhe dituria për nefsën (veten) dhe ahlakun është i rëndësishëm. Nisja në rrugë të ahiretit është e mundur vetëm me përmirësimin e ahlakut. Ai që nuk i njeh të fshehtat e brendësisë së tij dhe të këqijat e cilësive të veta, nuk do të jetë në gjendje ta pastrojë zemrën nga to. E për këtë del në udhëtim, me qëllim që të kuptojë dhe të përmirësojë ahlakun e vet. Udhëtimi shfaqë ahlakun e udhëtarit. Me udhëtim njeriut i shfaqen fshehtësitë në qiej e në Tokë. Është quajtur *sefer* (udhëtim) sepse përmes tij shfaqë dhe ndriçon ahlakun e personit. Prandaj hazreti Omeri r.a., edhe ka pyetur njërin që duhej të ishte dëshmitar:

– *A ke udhëtuar me këtë person. Ai tha:*

– *Jo., e Hazreti Omeri r.a., i tha:*

– *Atëherë ti nuk e njeh ahlakun e tij.”*

Bishri thoshte: *“O dijetarë, udhëtoni, do të jeni të mirë. Edhe uji është i mirë kur rrjedhë, e nëse qëndron në vend, prishet.”*

Shkurt, veset nuk i shfaqen askujt atje ku banon, sepse

aty është i rrethuar me çka është mësuar. Por kur shijon udhëtimin e hidhur, ndahet nga ajo me çka është mësuar dhe ballafaqohet me vështërsitë e udhëtimit, atëherë i shfaqen veset dhe i sheh dobësitë e veta. Pikërisht atëherë është e mundur t'i qaset shërimit të tyre. Në librin 'Uzlet' tashmë i kemi përmendur dobitë e shoqërimit, e edhe udhëtimi është një lloj shoqërimi, me një angazhim shtesë dhe vështirësi që duhet duruar.

Sa për argumentet e Allahut Teala në sipërfaqen e Tokës – në to ka dobi të madhe, për atë që i shikon me vëmendje. Gjatë udhëtimit në sipërfaqen e Tokës njeriu sheh lugina, male, shkretëtira e oqeane, sheh kafshë dhe bimë të ndryshme, dhe të gjitha ato e dëshmojnë Allahun Teala dhe njëshmërinë e Tij, dhe e lavdërojnë Allahun me një gjuhë të mrekullueshme, gjuhë të cilën mund ta kuptojë vetëm ai që dëgjon, me vëmendje e me zemër.

Ndërsa mohuesit dhe ateistët (*qafir*) që janë mashtruar me shkëlqimin e stolisur të dynjasë, as nuk shohin e as nuk dëgjojnë, sepse atyre Allahu Teala ua ka mbuluar dëgjimin dhe shikimin nga shenjat e Tij.

Prandaj në një ajet thuhet:

“Ata dinë vetëm anën e dukshme të kësaj jete, ndërsa për jetën tjetër janë të pakujdesshëm.” 30-Rum: 7

Nuk po mendoj në dëgjimin e jashtëm, me vesh; ata për të cilët po flasim nuk janë të privuar nga kjo. E kemi fjalën për dëgjimin e brendshëm, me vëmendje e me zemër. Në dëgjimin me vesh njeriu është i barabartë me kafshën. Ndërsa dëgjimi me zemër e kupton të folurit e gjendjes (*hal*),

e kjo e folur është krejt ndryshe nga të folurit me gjuhë. Është i ngjashëm me atë të folurën mes gozhdës e murit, kur muri e pyet gozhdën: “*pse më shpon?*”, e kjo ia kthen: “*pyet atë që më godet*”.

Secila grimcë, në qiej e në Tokë, e dëshmon Njeshmërinë e Allahut Teala. Ato kanë mënyra të ndryshme me të cilat dëshmojnë Krijuesin e tyre të përsosur, e që është tespihu (lavdërim Allahut) i tyre. Njerëzit nuk e kuptojnë këtë tespih të tyre sepse nuk kanë udhëtuar përtej kufizimeve të dëgjimit të jashtëm drejt hapësirave të dëgjimit të brendshëm; nga thatësia e gjuhës së dynjallëkut, kah pasuria e gjuhës së gjendjes (*hal*).

Po të ishte secili i aftë për këtë, atëherë kuptimi i gjuhës së zogjëve nuk do të ishte veçori e Sylejmanit a.s., e veçori e Musasë a.s. nuk do të ishte dëgjimi të folurit të Allahut Teala, që gjithsesi nuk bëhet me germa e zëra.

Kush merr rrugë për t’i gjetur këto dëshmi të shkruara mahnitshëm nga Allahu Teala në faqet e natyrës nuk ka nevojë të ndahet nga vendbanimi i tij; aty ku është, ai dëgjon me zemër të qetë secilin tespih të këndshëm të secilës grimcë. Ai nuk do të ketë nevojë të shpërngulet në shkretëtira, fusha e male, sepse do t’i mjaftojnë fshehtësitë dhe bota e melekutit. Dielli, Hëna dhe yjet i nënshtrohen atij.

Është e habitshme se si ai të cilit i është urdhëruar ta vizitojë Qaben, jepet pas vizitave të xhamiave tjera. E quditshme është edhe që, ai rreth të cilit qiejt bëjnë tavaf, shkon e i viziton pjesët e ndryshme të botës. E udhëtari ende mbetet i etur për të parë çkado qoftë nga kjo botë (*alemul-mulk ve shehade*) me syrin e tij fizik. I tilli bën pjesë

në grupin e parë të njerëzve që udhëtojnë drejt Allahut. Ai pret në derën e shtëpisë dhe ende nuk ka kaluar në hapësirën kozmike. Nuk ka arsye për pritje më të gjatë në këtë gradë, pos frikës dhe mangësisë.

Një udhëtar shpirtëror pat thënë: *“Njerëzit thonë: ‘I hapa sytë e shikova’, e unë them: ‘I mbylla sytë e shikova!’*

Të dy shprehjet janë të sakta, thënia e parë i përshtatet gradës së parë, atij që pret në derën e shtëpisë, deri sa thënia e dytë është për gradat tjera, përtej derës së shtëpisë, e që i kalojnë vetëm ata që rrezikojnë.

Udhëtari në këtë rrugë mund të sorollatet me vite, por, me ndihmën e Allahut, mund edhe të drejtohet në rrugë të drejtë e të ketë sukses. Megjithatë, më shumë ka të tillë që janë shkatërruar duke u humbur në këtë rrugë. Vetëm ata që udhëtojnë me nurin (dritën) e suksesit do të arrijnë në lumturi si edhe pasurinë e përjetshme. Këtyre qysh më herët u është shkruar suksezi nga Allahu Teala.

E ti krahaso këtë pasuri me pasurinë e kësaj bote! Sa shumë ka njerëz, e vetëm një numër i vogël prej tyre e kërkon atë pasuri. E sa më e madhe të jetë ajo çka kërkohet, aq më të vogla mundësitë për ta gjetur. Prandaj më shumë ka të tillë që shkatërrohen në këtë rrugë, se sa prej atyre që arrijnë suksesin.

Për shkak të rreziqeve të mëdha dhe vuajtjeve të gjata në kërkim të kësaj pasurie të përjetshme, frikakakët nuk do të guxojnë ta marrin këtë rrugë. Një poet ka thënë:

Sa më shumë dëshira shtohet, aq më shumë trupi lodhet.

Allahu i ka vendosur fenë, pasurinë në dynjallëk dhe madhështinë përtej rrezeve. Për ta arritur atje duhet të llogaritet rreziku. Frikacaku pohon se frika vjen nga mendja e shëndoshë, por kjo nuk është drejtë. Siç ka thënë poeti:

Frikacaku e sheh frikën zgjuars, mashtrim i keq i tabiatit të tij.

Ky është shpjegimi i udhëtimit të jashtëm, kur me atë dëshirohet udhëtim i brendshëm për të shikuar shenjat e Allahut Teala në Tokë. E tash t'i kthehemi qëllimit tonë e ta shpjegojmë atë!

2. Udhëtimi për ibadet

Ky mund të jetë udhëtimi për haxh, umre ose xhihad. Vleren e lartë, rregullat e sjelljes dhe veprimet që lidhen me to, si të jashtme ashtu edhe të brendshme, tashmë i kemi shpjeguar në librin *'Fshehtësitë e haxhit.'*

Këtu hyjnë edhe vizitat në varret e Pejgamberëve a.s., as'habëve, taibinëve, si edhe të dijetarëve tjerë dhe robëve të mirë e të devotshëm. Ata prej të cilëve arrihet përfitim shpirtëror sa janë gjallë, vizitohen edhe pas vdekjes, te varri i tyre. Udhëtimi për këtë qëllim është i pranueshëm (*xhaiz*), ndërsa hadithi:

– **Udhëtimi bëhet vetëm për tri mesxhide: për mesxhidin tim (në Medine), për Mesxhidul- haram (në Mekë) dhe për Mesxhid-i Aksa (në Jerusalem), nuk ndalon këto vizita, sepse në hadhith përmenden vetëm tri mesxhide. Pas tyre, mesxhidet tjera janë në vlerë të njëjtë mes vete. E në esencë, nuk ka dallim në vlerë të vizitës varreve të devotshmëve, evliave dhe dijetarëve, ani pse ka dallim**

shumë të madh në gradat e tyre.

Shkurtimisht, vizita të gjallëve është më e mirë se të vdekurve. Qëllim nga vizita të gjallëve është përfitimi nga lutjet dhe nga shikimi i fytyrave të tyre. Shikimi i fytyrës së dijetarëve është ibadet. Kjo përmbanë nxitje për të përvetësuar cilësitë e tyre morale. Pos kësaj, aty është edhe dobia që përfitohet nga dituritë e tyre përmes asaj që flasin e bëjnë. E si të mos jetë kështu, kur në vizita vëllait mysliman për rizanë e Allahut ka vlerë aq të lartë, siç edhe e kemi shpjeguar në librin *‘Edukata në miqësi’*.

E në Teurat, thuhet: *“Udhëto edhe katër milje, për të vizituar vëllanë tënd për rizanë e Allahut.”*

Sa për vendet ku duhet të udhëtohet, janë tri mesxhidet e përmendura në hadith, si edhe dalja karshi armikut.

Për vlerën e Mekes dhe Medines (dy Haremeve) tashmë kemi folur në *‘Librin e Haxhit’*, e edhe Mesxhid-i Aksa ka vlerë të madhe. Ibn Omeri r.a., u nis një herë nga Medine për në Mesxhid-i Aksa. Kur arriti në qytet, i fali pesë namaze dhe menjëherë të nesërmen u nis për t’u kthyer në Medine. Sylejmani a.s. e luti Allahun Teala që të vështrojë me rahmetin e Tij personin që hyn në Mesxhid-i Aksa me qëllim që të falë namaz, dhe ta pastrojë atë nga gjynahet, sikur në ditën kur e ka lindur nëna. Allahu Teala ia pranoi këtë dua.

3. Largimi nga gjërat që e dëmtojnë fenë

Edhe kjo është e lavdëruar; largimi nga gjërat për të cilat nuk ka fuqi të mjaftueshme, është sunnet i Pejgamberëve. Gjërat prej të cilave duhet të largohet janë misioni qeveritar (në pushtetin e mizorit), pozita dhe sebetet që krijojnë

kushte të ngatërresës në popull, apo edhe për shkak të pasurisë. Të gjitha këto e prishin qetësinë e zemrës, ndërsa urdhrat e fesë zbatohen plotësisht vetëm kur zemra preokupohet pos me Allahun.

Nëse qetësia e zemrës nuk është e plotë, as njeriu nuk mund t'i kushtohet plotësisht fesë. Megjithatë, nuk është e mundur të paramendohet qetësia e plotë e zemrës në dynja, nga obligimet e dynjallëkut dhe nga nevojat e përditshme.

Por, është e mundur të paramendohet se këto gjëra gjenden pjesërisht në zemër, ose e kanë mbuluar plotësisht atë. Ata që i kanë pak nga këto gjëra në zemër kanë shpëtuar, e ata që kanë shumë, janë shkatërruar.

Hamd (falënderimi) Allahut që nuk e ka kushtëzuar që zemra duhet plotësisht të pastrohet nga të gjitha ngarkesat dhe barra e kësaj bote, por me rahmetin e Tij të pafund, i pranon edhe zemrat që në vete bartin diçka prej barrës së kësaj bote. Kjo është zemra për të cilën dynjallëku nuk është brenga më e madhe.

Por kjo nuk është e mundur për atë i cili ka post dhe pozitë të lartë e që interesohet për to. Për të shpëtuar i duhet të zgjedhë për një kohë kurbetin dhe të këputë lidhjet me çdo gjë. Vetëm në këtë mënyrë mund të kontrollojë veten dhe t'i nënshtrohet për një kohë ushtrimeve shpirtërore. Pas kësaj mund të ndodhë që me ndihmën e Allahut Teala arrin në bindje (jekîn) dhe zemra i qetësohet plotësisht. Atëherë, këtij i bëhet njëjtë se a rri në shtëpi apo udhëton, a ka ndonjë lidhje familjare e shoqërore, apo jo.

Asgjë nga këto nuk do ta pengojnë nga bërja dhikër Allahut. Por të tillë jashtëzakonisht rrallë gjinden. Në fakt, zemrat janë kryesisht të dobëta dhe të paafta që të pranojnë bashkë edhe krijesën edhe Krijuesin. Në këtë gradë ngriten vetëm Pejgamberët dhe evliatë, dhe ajo gradë është shumë e vështirë të arrihet, sado që vepron e mundohet në këtë çeshtje. Dallimi mes njerëzve në forcën e brendshme është si dallimi mes tyre në forcën e gjymtyrëve të jashtme; sa e sa ka njerëz me muskuj dhe trup të fortë që me lehtësi ngritin pesha me qindra kilogramë. Ndërsa personi me trup të dobët, sado që me stërvitje mësohet të ngritë peshë, ai nuk mund të arrijë në atë shkallë. Por, edhe nëse nuk mbërrinë të ngritë atë peshë, falë stërvitjes, fuqia i shtohet. Prandaj nuk është e drejtë të humbet vullneti. Xhahilët e të devijuarit janë ata që i braktisin të gjitha duke thënë se nuk mundën të arrijnë grada më të larta.

Ka qenë zakon i të parëve të ndershëm, Allahu i mëshiroftë, që të lëshojnë vendqëndrimet e tyre, nga frika e *fitnes* (ngatërresës).

Sufjan Sevri, ka thënë: *“Kjo është kohë e keqe. Në këtë kohë, nuk shpëton as i panjohuri, e lëre më ata që janë të njohur! Kjo është kohë kur njeriu duhet të lëvizë nga vendi në vend; sapo të bëhet i njohur diku, duhet të largohet.”*

Ndërsa Ebu Nu’ajm, ka treguar: *“E pashë Sufjan Sevrinë, në dorë mbante një shtambë, e në shpinë një qantë. E pyeta se kah është nisur, e më tha:*

– Kam dëgjuar për një vend ku çmimet janë të lira. Po shkoj atje të jetoj. E pyeta:

– Vërtetë do ta bësh këtë?!, e më tha:

– Po. Kur të dëgjosh për një vend ku është më lirë, atje

shko e jeto, sepse kjo është më e sigurtë për besimin tënd, e edhe brenga është më e vogël.”

Ky është largim për shtrenjtimeve. E Serijj Sekati ju thoshte sufive: *“Sapo të kalojë dimiri e vjen pranvera, drunjtë mbushen me gjethe e fillon gjelbërimi, edhe ju shpërndahuni (udhëtoni) në sipërfaqen e tokës.”*

Ibrahim Havasi nuk qëndronte në një vend mbi katërdhjetë ditë, e ishte *mytevekkil* (i mbështetur plotësisht tek Allahu Teala). Qëndrimin në një vend më shumë se kaq duke besuar në sebepe, e konsideronte në kundërshtim me mbështjetjen tek Allahu. Inshallah në librin *‘Tevekkul’* do të shpjegojmë të fshehtën e mbështetjes në sebepe.

4. Largimi nga rrezikimi i shëndetit

Nuk ka të keqe në largimin prej gjërave që e dëmtojnë shëndetin, siç është ndonjë sëmundje, por edhe largimi nga gjëra që e dëmtojnë pronën, nga shtrenjtimit, e të ngjashme.

Lidhur me përfitimet, largimi nga disa vende mund të jetë detyrim (*vaxhib*) e nga vende tjera e lavdëruar (*mustehab*). Përrjashtim bën murtaja.

Usame ibn Zejd transmeton se Resulallahu s.a.v.s., ka thënë:

“Me këtë sëmundje janë dënuar disa popuj para jush. Ajo ka mbetur në Tokë; sa lajmërohet e sa zhduket. Kur dëgjoni se është paraqitur në një vend, mos shkoni atje! E nëse paraqitet aty ku gjendeni, atëherë mos dilni nga ai vend!”

[3]

Sipas Ajshes r.anhum, Resulallahu s.a.v.s., tha:

– **Shkatërrimi i ummetit tim është në luftë dhe murtajë.**

– *Këtë për luftën e dimë, po murtaja?*, e pyeti Ajsha r.anhum, e Resulallahu s.a.v.s., tha:

– **Murtaja, si ajo e deve, ngjizet në stomak. Muslimani që vdes nga kjo, është shehid. Ai që qëndron (në vendin e murtajës) duke llogaritur në shpërblim prej Allahut, është sikur luftëtari në rrugë të Allahut, e ai që ik prej aty është si ai që ikë nga fushëbeteja.**^[4]

Mekhul transmeton se Ummu Ejmen ka thënë: “Resulallahu s.a.v.s., e këshilloi një as’hab:

“Mos i bëj Allahut shirk me asgjë, edhe nëse të mundojnë a të djegin. Nënshtroju prindërve; edhe nëse të urdhërojnë të braktisësh të gjitha që i ke, ti braktisi. Namazin mos e lësho qëllimisht, sepse i tilli privohet nga mbrojtja e Allahut. Ruaju nga véna, sepse ajo është qelës i të gjitha të këqijave. Ruaju nga gjynahu, sepse shkakton urrejtjen e Allahut. Mos ik nga fushëbeteja. Nëse te njerëzit shpërndahet epidemi, e ti gjendesh mes tyre, qëndro me ta. Nga ajo që ke jep për familjen tënde dhe mos ua rëndo. Bëj që (vetëm) Allahut t’ifrikësohen.”^[5]

Të gjitha këto hadithe tregojnë se ikja nga murtaja është e ndaluar, njëjtë si shkuarja atje ku murtaja është përhapur. Shpjegim më të hollësishëm për këtë do ta japim Inshallah në librin ‘Tevekkul’.

Pra, këto janë llojet e udhëtimit. Po del që udhëtimi mund të jetë i papëlqyer, i pëlqyer ose i lejuar (*mubah*).

Udhëtimi i papëlqyer ndahet në *haram*, siç është ikja e robit prej zotërisë, ose largimi duke kundërshtuar prindërit;

ose e *papranuar*, siç është dalja nga vendi ku është përhapur murtaja.

Udhëtimi i lavdëruar ndahet në *obligativ*: siç është haxhi dhe kërkimi i diturisë së domosdoshme për secilin mysliman; dhe në të *preferuar*, siç janë vizitat dijetarëve ose varreve të tyre.

Nga të gjitha këto sebepe del edhe nijeti i udhëtimit. Ndërsa kuptimi i nijetit ka të bëjë pikërisht me sebpin që na motivon për udhëtim. Prandaj në secilin udhëtim nijeti duhet të jetë për rizanë e Allahut.

Nijet bëhet për udhëtimet e obliguara dhe të pëlqyeshme, ndërsa është absurde të bëhet nijet për udhëtimet e papranueshme. Nijet bëhet edhe për udhëtime të lejuara (*mubah*). Shembull:

Nëse qëllim e ka kërkimin e pasurisë në mënyrë që të shpëtojë nga lypësaria dhe të ruaj dinjitetin e familjes dhe fëmijëve të vet, ndërsa tepricën e jep sadaka, ky udhëtim është mubah, sepse edhe nijeti është vepër e ahiretit.

E nëse niset për *haxh*, por motiv ka paraqitjen e famën, atëherë del nga korniza e veprimeve të ahiretit. Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Veprat janë sipas nijetit.”[6]

Kjo vlenë për veprimet farz (të obligueshme), ato mustehab (të preferuara) dhe *mubah* (të lejuara), por jo edhe për veprimet e ndaluara, sepse nijeti nuk i bën ato veprime të lejuara. Njëri nga të parët e ndershëm ka thënë:

“Allahu Teala udhëtarit i cakton melekë që kujdesin për nijetin e tij, dhe secilit i japin sipas nijetit. Kush ka nijet dynjallëkun, melekët edhe ia japin, por kjo i zvogëlohet shumëfish nga ahireti, telashet i shumohen e i shtohet pakujdesi. Nga ana tjetër, kush e ka nijet ahiretin, atij i dhurohet urtësia dhe mendjemprehtësia. Këtij, sipas nijetit, do t’i hapet syri i zemrës e telashet i pakohen, ndërsa melekët bëjnë dua dhe istigfar për të.”

E sa për pyetjen se a është më i mirë udhëtimi apo vendqëndrimi, kjo është sikur të pyesësh sa është më e mirë vetmia (uzlet) apo shoqërimi me njerëz. Metodologjinë për t’ju qasur kësaj çështje e kemi përpunuar në librin ‘Uzlet’, sipas së cilës duhet kuptuar edhe udhëtimin.

Udhëtimi është një lloj kontakti me njerëz, ajo njeriut i sjell mund, lodhje e brenga. Më e mira është të zgjedhet ajo që më së shumti do të ndihmojë besimin, ndërsa kulmi i frytave të besimit në dynja është njohuria për Allahun dhe afërsia me Të përmes dhikrit. Kjo afërsi arrihet me dhikër të pandërprerë, ndërsa njohuria (*marifat*) arrihet me mendim të vazhdueshëm. Ai që nuk i përmbahet rrugës së mendimit (*tefekkur*) dhe dhikrit, nuk do të ketë sukses.

Udhëtimi lehtëson përfitimin e diturisë, e shtëpia (vendqëndrimi) lehtëson veprimin. Udhëtimi i vazhdueshëm nëpër pjesë të ndryshme të rruzullit tokësor e shqetëson zemrën, përpos atyre që janë vërtetë të fortë, si Ibrahim b. Ed’hemi. Udhëtari brengoset për vete dhe për pronën e tij, ani pse e di që Allahu e ruan. Prandaj zemra e udhëtarit është vazhdimisht e angazhuar. Nganjëherë frikësohet për vete e për pronën e vet, e nganjëherë për ndarjen prej asaj

me çka është mësuar në shtëpi. E nëse nuk ka pronë për të cilën do të brengosej, atëherë do të ketë lakmi. Nganjëherë zemra i dobësohet për shkak të varfërisë, e nganjëherë, nga shpresa, zemra i forcohet.

Sido që të jetë, largimi nga shtëpia është shqetësues. Prandaj muridi (nxënësi) nuk duhet të udhëtojë, pos me nijet të mësimit, ose për të kërkuar një shejh si udhërrëfyes e që do ta pasojë. Por nëse i kupton mangësitë e veta dhe mundet vet t'i përmirësojë, e me këtë i hapet edhe rruga e mendimit dhe veprimit, atëherë më mirë të qëndrojë ku është.

Por, shumica e sufive të kohës së sotme, meqenëse të brendshmen e kanë të zbrazët për shkak të mendimeve të cekta dhe veprimeve të sofistikuara, dhe pasi që nuk kanë arritur afërsinë me Allahun Teala dhe dhikrin e Tij kur janë në vetmi – janë joproduktiv, jo të informuar, seriozisht joaktivë, dembelë dhe u vjen vështirë të punojnë çkado. Rruga e fitimit u duket tepër e vështirë ndërsa kërkesa dhe lypësaria të lehta. Ata kalojnë kohën në *ribatë*^[7], të ndërtuara për ta, e mysafirët dhe hizmetqarët aty ia nënshtrojnë vetes. E shëmtojnë mendjen dhe besimin e vet, sepse mendja dhe puna e tyre është për dukje, dyfytirësi (rija), përfitim, famë, reputacion dhe pasuri. Ata nuk kanë asnjë ndikim në teqe. Ata nuk mund t'ju japin kurrëfarë edukimi të dobishëm muridëve, e as që mund të largojnë muridët nga të këqijat.

Veshin rroba të lehta, e teqet ju duken argëtim. I kanë mësuar përmendësh disa fjalë të bukura prej atyre që kanë folur në gjendje të dehur shpirtërore; i lexojnë ato fjalë dhe

mundohen t'ju pergjajnë atyre në dukje e fjalë, me veshje e në sjellje të jashtme, dhe mendojnë se janë në rrugë të hajrit. Mendojnë që po veprojnë mirë. Kujtojnë se gjithçka e zezë është hurme. Besojnë se ngjashmëria nga jashtë lind ngjashmëri edhe përbrenda. Ah, sa gabim janë! Sa budallaki e madhe është të mos dallohet yndyra nga kelbi! Të këtillët Allahu Teala nuk i do dhe i urren. Allahu Teala urren të riun që nuk e do punën, që sillet e vepron si rrugaç, të cilin në udhëtim nuk e nxit gjë tjetër pos rinia dhe mospuna. Të tjerë janë ata që, për rizanë e Allahut udhëtojnë në haxh dhe umre (pa kërkuar famë), ose që udhëton të takohet me shejhun të cilin do ta pasojë në veprat e tij. Por, sot të tillë nuk ka. Në përgjithësi, besimi është dobësuar. Aq më shumë tasavvufi – plotësisht i shtrembëruar.

Por, dituritë nuk janë zhdukur. Nëse dijetari është i keq, e keqja nuk është në diturinë por në ahlakun e tij. Kështu, ai mbetet dijetar i cili nuk vepron me atë që di. Vepra është tjetër prej dijes. E sa për *tasavvuf*, kjo është drejtimi i zemrës së pastër drejt Allahut dhe mosdhënia vlerë asgjëje tjetër. Thelb i tasavvufit janë veprimet me zemër e me gjymtyrë. Kur prishet veprimi, humb edhe thelbi.

Fakihët (juristë të sheriatit) shprehin kujdes të theksuar për këso udhëtime, bile disa nga ata kanë thënë se këto udhëtime janë të ndaluara, sepse janë të panevojshme.

Por, mendimi i drejtë, sipas nesh, është që ky udhëtim të pranohet i lejuar, sepse të tillët, me vrojtimin e vendeve, njerëzve të ndryshëm dhe mënyrat e veprimit të tyre, ka mundësi të shpëtojnë nga dembelia. Me vrojtimin e vendeve të ndryshme personi pushon nga mërzia dhe rrethi, edhe pse

diçka e tillë në fakt është e pavlerë, e mjerë, dhe ata që nisen me këso qëllimi janë gjithashtu të mjerë. Nuk ka të keqe në lodhjen e kafshës së mjerë për një qëllim të mjerë.

Fetvaja që jepet për këtë çështje përfshinë edhe hutimin e njerëzve të rëndomtë për gjërat *mubah* në të cilat nuk ka as dobi as dëm. Ata që udhëtojnë vetëm për të shikuar, e që nuk është dobiprurëse as në fe e as në dynja, janë si bishat që enden andej-këndeje në shkretëtirë. Udhëtimi i tyre nuk do të jetë i përbuzur, vetëm nëse me atë udhëtim nuk i bëjnë dëm tjetrit. Por, gjynahi i tyre do të jetë pikërisht në mashtrimin e tyre, në keqpërdorimin e termit *tasavvuf*, dhe në harxhimin e kotë të parave të vakëfit, të cilat janë dhënë për sufitë e vërtetë.

Sufi është term për një njeri të mirë e të drejtë në fenë e vet, e që pos mirësisë i ka edhe të gjitha cilësitë tjera fisnike. Sufiu i rremë ushqehet me atë që merr nga sundimtari, e të ushqyerit nga harami është gjynah i madh. Të tillët nuk kanë as drejtësi as mirësi. Nëse mund të paramendojmë që një sufi të jetë gjynahqar i madh, atëherë mund të paramendojmë edhe sufiun pabesimtar e fakihun çifut. Siç është *fekihshprehje* për myslimanin me detyrë të caktuar, ashtu është *sufi* është shprehje për njeriun posaqërisht të drejtë. Në fenë e tij, ai nuk kufizohet vetëm me arritje të drejtësisë. E shumica prej jush, duke mos e njohur të brendshmen e sufive të vërtetë, mashtroheni me dukjen e jashtme të disave dhe u jepni për rizanë e Allahut Teala, e të merret kjo është haram, dhe krejt çka konsumojnë nga kjo, nuk përputhet me sheriat. Me këtë mendoj që, nëse dhënësi do ta njihte të brendshmen e gjendjeve të tyre, as nuk do t'ju dhuronte gjë. Kur një person merr para duke u deklaruar

publikisht si *sufi*, ndërsa nuk e jeton tasavvufin në esencën e tij, atëherë ky është si ai që fiton para duke deklaruar se është sejid (nga soji i Resulallahut s.a.v.s.) Njerëzit i besojnë, ndërsa ky gënjen, e njerëzit i japin për shkak të dashurisë ndaj ehli-bejtit, e po ta dinin se po gënjen, nuk do t'i jepnin gjë.

Këto dhurata janë haram, siç është haram të merren para duke u deklaruar publikisht si *sufi*. Pikërisht për këtë, të kujdesshmit janë druajtur nga ngrënja dhe harxhimi si kundërpaguesë për fenë. Edhe ai që është jashtëzakonisht i kujdesshëm për fenë e vet, prapë do të ketë disa fshehtësi, të cilat nëse i shfaqen atij që dëshiron t'i ndihmojë, dëshira e tij për ndihmesë do të venitet. Prandaj të këtillët nuk i blejnë vet gjërat që u duhen, duke u frikësuar se për shkak të devotshmërisë së tyre do të bëhen lehtësime për ta, e kështu të fillojnë të ushqehen si kundërpaguesë për fenë, por e caktonin dikë tjetër që të blejë për ta, duke e kushtëzuar që të mos tregojë se për kë po blenë. Natyrisht, lejohet të merret çka jepet për qëllime të fesë, nëse dëshira e dhuruesit nuk do të venitej po të kuptonte të brendshmen e pranuesit, ashtu siç e njeh Allahu. Njeriu i arsyeshëm dhe i ndershëm do ta dijë se kjo është e pamundur, ose tepër e vështirë, e l'padijshmi do të mashtrohet edhe në çështje të fesë. Sepse më së afërti zemrës së personit, është vet zemra e tij, e nëse zemrën e vet nuk e kupton, si do ta kuptojë zemrën e tjetrit?! Kush e kupton hakikatin e kësaj, padyshim se i bëhet obligative të ushqehet vetëm me atë që vet e fiton, ose që ushqimin ta marrë vetëm nga dikush për të cilin me siguri të plotë e di se, edhe po t'i shfaqeshin këtij vetitë e fshehta, ai nuk do t'a përbuzte. Nëse ai që kërkon hallallin

dhe dëshiron të ndjekë rrugën e ahiretit do të detyrohej të marrë diçka nga tjetri, le t'i thotë haptazi: *“Nëse po më dhuron për shkak të mendimit tënd për mua, ta dish se nuk jam i denjë për këtë. Po të largonte Allahu Teala vellon që më mbulon, nuk do të më shihje më me nderim, veç do të mendoje se jam personi më i keq, ose njëri prej tyre.”* Nëse edhe pas kësaj ky i dhuron, le të marrë. Ndoshta edhe do të jetë i kënaqur me atë cilësi të tij, sepse ky në fakt po e pranon dobësinë e besimit të vet dhe që nuk meriton dhuratën.

Por, këtu ka një hile të fshehtë të nefsit. Prandaj le të mendohet mirë.

Pra, ky mund të thotë ndonjëherë diçka vetëm sa të përngjajë me të mirët (*salihun*); fjala e tij në dukje është qortim, e në realitet, ai po e lavdëron veten. Sa ka prej të këtillëve! Qortimi i vërtetë i vetes (nefsit) është i pranueshëm vetëm në vetmi e para të tjerëve është rijallëk i pastër. Por kur me sinqeritet tregon të vërtetën për gabimet të veta, dhe kjo me të vërtetë ngjallë bindjen e dëgjuesit, atëherë nuk është *rija*. Siç është e mundur të tregohet ky kuptim simbolik, poashtu është e mundur që simbolet edhe të përzihen.

Ai që është i sinqertë ndaj Allahut Teala është i vetëdijshëm që e ka të pamundur ta mashtrojë Allahun, njëjtë si edhe veten. I tilli nuk do ta ketë shumë të vështirë të ruhet nga gjëra të tilla.

Pra, ky ishte shpjegimi për dobitë, vlerën e lartë dhe nijetin e udhëtimit.

Pjesa e dytë

ADABI NË UDHËTIM

Janë njëmbëdhjetë adabe (rregulla të sjelljes):

1. Personi që do të udhëtojë, fillimisht duhet të paguajë hakun nëse i ka hyrë në hak dikujt, nëse ka borxh ta kthejë borxhin dhe të sigurojë strehim, ushqim, veshje, etj. për ata që i ka obligim. E me vete duhet të marrë vetëm gjëra hallall dhe të pastra, aq sa do t'i mjaftonin për vete, e edhe të ndajë me bashkëudhëtarët. Ibn Omeri r.a. ka thënë:

“Një nga shenjat e nderit është që udhëtari në rrugë merr me vete vetëm furnizim të lejuar.”

Në udhëtim duhen bisedat e këndshme, ndarja e ushqimit dhe sjellja e mirë ndaj bashkëudhëtarëve. Ai që ka sjellje të mirë me shokët në udhëtim, ai ka sjellje të mirë edhe në shtëpi. Ka edhe të tillë që kanë sjellje të mirë me shokët kur janë në vendin e vet, por jo edhe gjatë udhëtimit. Prandaj është thënë:

“Personi me të cilin tregton, e të bëhet shok edhe në udhëtim, mos dysho në mirësinë e tij.”

Udhëtimi është një prej shkaktarëve të nervozës, pakënaqësisë, prandaj ai që edhe kur është nervoz mbetet me ahlak të mirë, vërtetë është me natyrë të mirë. E keqja vështirë që shfaqet kur gjithçka është për qejfi dhe asgjë nuk pengon. Është thënë: *“Tre persona nuk duhet qortuar kur janë me disponim të keq: agjëruesin, të sëmurin dhe udhëtarin.”*

Ahlaku i mirë i udhëtarit është mirëbërja ndaj bashkëudhëtarit, kujdesi për devenë, ndihmesa shokëve,

mirëkuptim për ata që mbesin mbrapa, dhe të mos tejkalojë shokun, pos nëse dëshiron t'i ndihmojë, t'i japë diçka ose të ndalet për hatër të tij. Dhe e gjitha kjo, në shoqëri më së lehti arrihet përmes shakasë dhe bisedës në momente të caktuara, por pa asgjë të pahijshme ose të palejuar. Sjellja e tillë bën të harrohet lodhja dhe vështirësitë në udhëtim.

2. Udhëtari duhet të zgjedhë bashkudhëtarin. Le të mos niset i vetëm në rrugë. *Shoku, pastaj udha*. Shoku le të jetë i tillë që do ta ndihmojë në fenë e tij, që do ta përkujtojë kur të harrojë, dhe do t'i ndihmojë kur duhet. *Njeriu është në fenë e shokut të vet*. Secili njihet përmes shokut të vet. Resulallahu s.a.v.s., ka ndaluar që njeriu të udhëtojë i vetëm[8], e gjithashtu ka thënë:

“Duhet të jenë tre vetë.”[9] Resulallahu s.a.v.s., gjithashtu ka thënë:

“Nëse në rrugë jeni tre persona, njërin caktojeni përfaqësues!”[10]

As'habët kështu edhe vepronin, duke thënë: *“Ky është përfaqësuesi (vekili) jonë, të cilin e ka urdhëruar Resulallahu s.a.v.s..”*

Përfaqësuesi (vekili) i zgjedhur duhet të jetë me ahlak të bukur, të ndihmojë bashkudhëtarin, t'i japë përparësi tjetrit dhe të dëgjojë të tjerët. Ai nevojitet në udhëtim për të parandaluar mosmarrëveshjet e mundshme për vendpushimet, për caktimin e rrugës dhe çështje tjera që lidhen me udhëtimin. Sepse mendimet do të jenë të ndryshme, e vekili vendos. Rendi është në bashkësi, e përçarja në shumësi. Edhe në gjithësi ka rend sepse ka Një drejtues.

E në ajet thuhet:

“Sikur në qiej e në Tokë të kishte zota të tjerë, përveç Allahut, si qiejt, ashtu edhe Toka do të shkatërroheshin.”

21-Enbija: 22

Deri sa të jetë një drejtues, edhe parandalimi është i mundur, e sa herë të ketë më shumë drejtues, punët do të prishen, si në shtëpi njëjtë edhe në udhëtim, me atë që *shtëpia* (vendbanimi) ka një udhëheqës të përgjithshëm, si për shembull kryetari i shtetit, ose i zoti i shtëpisë. E në udhëtim, përfaqësuesin e zgjedhin udhëtarët nga mesi i tyre. Zgjedhja e përfaqësuesit nga udhëtarët është bërë vaxhib me qëllim që të bashkohen mendimet e ndryshme. Obligim i përfaqësuesit është të kërkojë vetëm atë që është në dobi të të gjithë bashkëudhëtarëve dhe që veten ta bëjë mbrojtës të tyre.

Abdullah Merveziu tregon se një herë deshi të udhëtonte me Ebu Ali Ribatin, dhe e pyeti se cili të bëhet vekil i rrugës. *“Bëhu tî”*, i tha Alia, e Abdullahu i ngarkoi në shpinë edhe gjësendet e veta edhe ato të Alisë, e i barti ato gjatë gjithë rrugës. Një natë filloi të bie shi, e Abdullahu e kaloi gjithë natën i kërrusur mbi kokën e shokut të tij të rrugës, duke i mbajtur mbulojë mbi kokë, të mos e lagë shiu.

Sa herë që Ebu Alia i thoshte: *“Mos bëj kështu!”*, Abdullahu përgjigjej:

– *A nuk më pranove mua vekil? Mos më kundërshto, dhe mos e shkel fjalën e dhënë!*

Më vonë, Ebu Alia pat thënë:

– *Sikur të kisha vdekur, e të mos i kisha thënë të bëhet ai vekil.*

Pra kështu duhet të jetë vekili! E Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Shoqëria më e mirë është katër persona.”^[11]

Sigurisht që në caktimin e numrit katër ka hikmet. Me këtë numër, udhëtarit gjithmonë i jepet mundësia të kujdeset për dikë ose të ndihmojë në diçka. Po të ishin tre, njëri do të mbetej anash dhe nuk do të kishte shoqërues, që gjithsesi do ta mërziste, pasi do t'i mungonte afërsia e tjetrit. Sikur me ndonjë nevojë të merren dy prej tyre, njëri do të mbetej vetëm, e prapë nuk do të ishte i kursyer nga mërzia. Për këtë arsye, më pak se katër nuk e plotëson kushtin, e më shumë se katër është tepër, sepse nuk do t'i lidhte një fije, e as që mes tyre do të zhvillohej shoqëri e vërtetë, pasi që i pesti do të ishte shtim në të mjaftueshmen.

Ai që nuk do të ketë nevojë për të, as nuk do t'i kushtojë vëmendjen, prandaj edhe nuk do të kishte shoqërim.

Natyrisht, dobia e shoqërisë së madhe është në siguri nga rreziqet e mundshme. Megjithatë, katër është numër më i mirë për shoqëri të veçantë, jo atë të përgjithshme. Sa e sa ka shokë në shoqëri të mëdha, të cilët gjatë gjithë rrugës nuk flasin me kë e as që kanë ndonjë kontakt deri në fund të udhëtimit, pasi që askush nuk ka nevojë për ta!

3. Udhëtari duhet t'i japë lamtumirën familjes, të afërmve, komshive e shokëve dhe të bëhet duaja që e ka bërë Resulallahu s.a.v.s.. Dikush ka treguar:

“Po udhëtoja bashkë me Ibn Omerin r.a., nga Meka në Medine, Allahu e ruajtë. Kur desha të ndahem prej tij, ai më përcolli, e më tha:

– E kam dëgjuar Resulallahun s.a.v.s., të thotë:

– **Llukmani ka thënë:**

Allahu Teala e ruan amanetin, kur i jepet.

*Edhe unë po i lë amanet Allahut mallin tënd, fenë tënde dhe përfundimin e veprave tua.***[12]**

Zejd ibn Erkan tregon se Resulallahu s.a.v.s., ka thënë:

“Kur dikush nga ju të niset për rrugë, e i jep lamtumirën shokëve të vet, vërtetë që Allahu Teala në duatë e tyre do të krijojë bereqet për ata.”**[13]**

Amr ibn Shuajb tregon nga i ati, e ky nga gjyshi i vet, se Resulallahu s.a.v.s., kështu e përshëndeste udhëtarin:

“Allahu të dhuroftë takvallëk, gjynahet t’i faltë e në hajr të udhëzoftë, kah do që të nisesht!”**[14]**

Kjo është duaja të cilën ai që qëndron në vend ia thotë atij që udhëton. E Musa ibn Virdan tregon:

“Erdha një herë te Ebu Hurejre për t’ia dhënë lamtumirën, para udhëtimit, e ai më tha:

– O i dashur, a të mësoj diçka që më ka mësuar Resulallahu s.a.v.s., për lamtumirën?

– Natyrisht!, iu përgjigja. E ai tha:

*– Po të lë në amanet Allahut, e Ai assesi nuk e humb amanetin.***[15]**

Nga Enes ibn Malik r.a. tregohet se një njeri erdhi te Resulallahu s.a.v.s. dhe iu drejtua:

– Po nisem për rrugë; më mëso diçka, e Resulallahu s.a.v.s., i tha:

– Qofsh në mbrojtje të Allahut e nën kujdesin e Tij!

Allahu të dhuroftë takvallëk, gjynahet t’i faltë e në hajr të udhëzoftë, kah do që të nisesht (apo të jesh)!**[16]**

Kur i len në amanet Allahut atë çfarë po lë mbrapa, le ta bëjë këtë për të gjithë.

Transmetohet nga hazreti Omeri r.a., se si një herë, deri sa po ju ndante njerëzve atë që ju takon, i erdhi një njeri me të birin. Omeri r.a., i tha:

– *Kurrë nuk kam parë dikë t'i përngjajë tjetrit, sikur ky fëmijë ty!, e personi i aktheu:*

– *O prijës i muminëve, të tregoj diçka:*

Një herë desha të nisem për rrugë, e nëna e tij ishte shtatzënë me të, e më tha:

– *Vallë po shkon e po më lë në këtë gjendje?! e unë iu përgjigja:*

– *Allahut ia lë amanet atë që është në stomakun tënd, e u nisa për rrugë.*

Kur u ktheva, gruaja kishte vdekur. U ulëm të flasim për këtë me komshitë kur te varri i saj u lajmërua një pishtar! I pyeta komshitë se çfarë është ajo, e më thanë:

– *Është një pishtar që lajmërohet prej varrit. Lajmërohet për çdo natë. Ju thashë:*

– *Pasha Allahun, ajo ka falë shumë namaz, dhe shumë ka agjëruar. E mora krampën e u nisëm te varri i saj. Filluam të gropojmë, kur u lajmërua një dritë, dhe ky djalë doli prej aty! Dëgjova një zë që tha:*

– *Merre; ky është ai amaneti yt. Po t'ia lëje edhe nënën e tij ashtu amanet Allahut, edhe atë do ta gjeje gjallë. E në këtë, hazreti Omeri r.a., i tha:*

– *Vallahi më shumë të përngjanë ky ty, se sorra sorrës.*

4. Para se të niset për rrugë, të falë namaz istihare, siç e kemi shpjeguar në *Librin e fshtehtësive të namazit*, dhe dy reqate namaz të udhëtimit t'i falë kur të niset.

Enes ibn Malik r.a., tregon se si një njeri kishte ardhur te Resulallahu s.a.v.s., e i kishte thënë:

– *Kam vendosur të nisem për rrugë, dhe tashmë e kam shkruar testamentin (vasijetname), prandaj kujt t’ia lë atë: djalit, vëllait apo babasë?”*

Resulallahu s.a.v.s., i tha:

– **Nuk ka përfaqësues më të dashur për Allahun që rob i mund të lë në shtëpi se sa katër reqate që do t’i falë aty kur të bëhet gati për rrugë, duke lexuar në cdo reqat *Fatiha* dhe *Kulhuvallahu ehad*, e më pas të thotë: “O Allah, këtë namaz e fala për rizanë Tënde, ruaje familjen dhe pronën time”, dhe kjo i bëhet shkak që ta ruajë familjen dhe pronën deri sa të kthehet.**^[17]

5. Kur vjen te pragu i shtëpisë, le të thotë:

Me emrin e Allahut tek Allahu mbështetem, nuk ka fuqi, përpos Allahut! Ja Rabbi, tek Ti strehohem që të mos devijoj e të mos më devijojnë, që të mos nxis në gjynah e të mos më nxisin në gjynah, që të mos bëj zullum (dhunë) e të mos jem mazllum (kujt i bëhet dhunë), që të mos udhëzoj në mosdije, e të mos udhëzohem në mosdije!

Kur niset në rrugë, le të thotë:

O Allah, me ndihmën Tënde po nisem, tek Ti mbështetem, Ty të besoj dhe kah Ti kthehem. O Allah, ti je siguria ime, shpresa ime; prandaj më ndihmo në çdo vështirësi, edhe nga ajo që Ti e di më mirë se unë. Mbrojtës i fuqishëm je Ti dhe madhështor je Ti, falënderimet të takojnë Ty!

Nuk ka zot pos Teje! Allah, më furnizo me takvallëk, m’i fal gjynahet dhe më udhëzo në hair, ngado që të nisem!

Këtë dua le t'a thotë edhe kur fillon rrugë nga ndonjë bujtinë. E kur hip në mjet të udhëtimit, të lexojë:

Me emrin e Allahut, filloj me Allahun, Allahu është më i madhi! U mbështeta tek Allahu, nuk ka forcë pos Allahut Teala. Çka do Allahu, ajo bëhet, e çka nuk do Allahu, nuk bëhet. 'Qoftë lavdëruar Ai që i nënshtroi këto për ne, se, na këto, vetë nuk do të mund t'i arrinim – dhe ne, me siguri, do të kthehemi te Rabbi ynë! (43-Zuhruf: 13, 14)

Kur vendoset në mjetin transportues, të lexojë:

Qoftë lavdëruar Allahu që na udhëzoi në këtë. Ne nuk do të ishim udhëzuar, sikur të mos na udhëzonte Allahu. (7-er-Raf: 43). *O Allah, Ti je Ai që më bartë mua në këtë mjet udhëtimi, dhe prej Teje kërkohet ndihma, për të gjitha!*

6. Udhëtari duhet që në rrugë të niset herët në mëngjes.

Nga Xhabiri r.a., transmetohet se Resulallahu s.a.v.s., u nis për në Tebuk të enjten herët në mëngjes, duke thënë:

“O Allah, bekoje ummetin tim në punët e tyre të hershme!”^[18]

Është *mustehab* (e lavdërueshme) që nisja për rrugë të bëhet të enjteve. Abdullah ibn Ka'b ibn Malik transmeton nga babai i vet se rrallë ka ndodhë që Resulallahu s.a.v.s., të niset për rrugë ndonjë ditë tjetër pos të enjtes. Ndërsa Enesi r.a., tregon se Resulallahu s.a.v.s. ka bërë dua:

O Allah, bekoje ummetin tim që nisin herët të shtunave!

Edhe kur niste ekip për ndonjë detyrë të veçantë, Resulallahu s.a.v.s, i niste herët në mëngjes. Ebu Hurejre r.a. tregon se Resulallahu s.a.v.s., ka bërë dua: thënë:

“O Allah, bekoje ummetin tim në nisjen e tyre të hershme të

enjteve!”[19]

Abdullah ibn Abbas thotë: *“Kur ke punë me dikë, mos e bëj natën por bëje në mëngjes. E kam dëgjuar Resulallahun s.a.v.s., kur tha:*

“O Allah, bekoje ummetin tim në punët e tyre të hershme!”[20]”

Ditën e xhumasë, mos të niset në rrugë pas lindjes së diellit, që të mos humbasë namazin e xhumasë e të bëj xhynah. Pasi që dita filon me sabah, koha e sabahut bëhet sebeb që namazi i xhumasë të bëhet i obligueshëm.

Edhe përcjellja e udhëtarit është *mustehab*. Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Më e dashur për mua është që të përcjelli me përqafim luftëtarin në rrugën e Allahut e t’i ndihmoj kur niset e kur kthehet, se sa i gjithë dynjallëku, me krejt çka ka.”[21]

7. Të mos ndalet në rrugë për pushim deri sa dielli të fillojë të ngrohë. Ky është sunnet.

Zakonisht udhëtohet natën ngase Resulallahu

s.a.v.s., ka thënë:

“Nisuni në udhtim para sabahut.”[22], e natën (në fillad) kalohet më shumë se ditën. Sa herë t’i afrohet konakut, le të bëjë dua:

O Allah, Rabb i shtatë qiejve e çka ata përmbajnë, Rabb i shtatë tokave e çka ato bartin, Rabb i shejtanit e me çka ai mashtron, Rabb i erërave e çka ato vringëllojnë, Rabb i detit e çka ai mbanë, të

lus Ty për mirësi prej këtij vendi dhe banorëve të tij, e tek Ti strehohem nga e keqja e këtij vendi dhe banorëve të tij. Largo prej meje të keqen e keqbërësve të këtij vendi!

Kur të vendoset në konak, le t'i falë dy reqate namaz e le të lexojë:

O Allahu im, për nder të të gjitha fjalëve Tua, tek Ti strehohem nga e keqja që ke krijuar.

Kur të flejë natën le të lexojë:

Oj Tokë, Rabb i imi e i joti është Allahu! Tek Allahu strehohem nga e keqja e secilës bishë dhe keqbërës, gjarpër dhe akrep, nga e keqja e banorëve të këtij qyteti, nga të lindurit dhe ajo çka ata linden.

“Vetëm e Tij është gjithçka që pushon e lëviz natën e ditën. Ai gjithçka dëgjon dhe gjithçka di.” (6-En’namë: 13).

Kurdo që gjatë udhëtimit të ngritet në ndonjë lartësi (vend të lavdueshëm), le të lexojë:

O Allahu im, lavdi për Ty në secilën lartësi dhe hamd (falënderim) Ty në secilën gjendje!

Sa herë të zbresë, le të bëj *tespih* ‘**subhanallah**’, e sa herë që në rrugë ta kaplojë frika, le të lexojë: *Lavdi Sundimtarit më të Shejtë, Rabbit të melekëve dhe ruhit, (shpirtit)! Me gjithëfuqinë Tënde qijet janë lartësuar.*

8. Të ruhet gjatë ditës. Të mos ndahet nga karvani, sepse mund të dëmtohet ose të humbasë rrugën. E gjatë natës, prapë le të ruhet mirë! Resulallahu s.a.v.s., kur ishte në udhëtim e shtrihej për gjumë në fillim të natës, do t'i zgjaste këmbët, e nëse do të flinte kah fundi i natës, atëherë do të mbledhte këmbët dhe do të vendoste kokën mes duarve. Arsye për një veprim të këtillë është që të mos thellohet në gjumë, e të zgjohet për namazin e sabahut.

E lavdërueshme (mustehab) është edhe kur gjatë natës bashkëudhëtarët bëjnë roje me radhë. Kur njëri fle, tjetri

bën rojë. Kjo është sunnet.

Nëse i vërsulet ndonjë armik apo bishë, le të lexojë *Ajetul-kursijj*, *Shehidallahu*, suren *Ihlas*, *Felek* dhe *Nas*, dhe le të lexojë:

Me emrin e Allahut, ndodh ajo që do Allahu! Nuk ka fuqi, pos me Allahun, më mjafton Allahu, tek Allahu mbështetem, vetëm Allahu sjellë të mirën, ndodh ajo që do Allahu! Vetëm Allahu e largon të keqen, mua më mjafton Allahu.

Allahu dëgjon atë që lutet! Askush nuk është më i madh se Allahu, e as nuk ka strehim pos te Ai! “Allahu ka vendosur: Unë dhe të dërguarit e Mi do të triumfojmë me siguri! Allahu është vërtet i Fortë dhe i Plotfuqishëm.” (58: Muxhadele: 21). *Unë dëshmoj që Allahu Teala është i Plotfuqishmi, dhe ndihmë kërkoj nga i Gjalli, i Përhershmi, Ai që nuk vdes. Allah, na ruaj me syrin Tënd i cili nuk fle, dhe na mbroj me mbështetjen Tënde, që është e pafund. Allah, bëj rahmet me fuqinë Tënde që të mos dëmtohem. Ti je mbështjetja dhe shpresa jonë. Allah, zbuti zemrat e robëve e robëreshave tua, me mirësinë e rahmetit Tënd. Vërtetë, Ti je Rahman e Rahim!*

9. Të jetë i butë ndaj kalit, nëse kalëron. Mos ta ngarkojë më shumë se që kali mund të bartë. Mos ta godasë në kokë sepse kjo është e ndaluar. Mos të flejë hipur në të, sepse kjo e bën gjumin e rëndë dhe e shqetëson kalin. Besimtarët nuk kanë fjetur hipur mbi kalë, por vetëm do të mbështeteshin. Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Mos e bëni shpinën e kafshës shtrat!”[23]

Është mirë që të zbritet nga kafsha në mëngjes dhe në mbrëmje, që kafsha të pushojë.

Ky është sunnet, si edhe traditë te selefët (të parët e ndershëm). Disa prej tyre do të huazonin kafshë transporti vetëm me kusht që të mos kenë nevojë të zbresin nga kafsha, dhe shumën do ta paguanin të plotë. E më pas, megjithatë do të zbrisnin nga kafsha, që të jenë të mirë ndaj saj dhe kështu shtonin veprat e veta të mira, e jo të atij që ka dhënë kafshën me qira. Ai që shqetëson kafshën, qoftë me të goditura apo me ngarkesë më të rëndë se që kafsha mund të bartë, do të pyetet në ditën e gjykimit. Llogaria do të jepet për secilën vështirësi të bërë.

Ebu Derda r.a., në momentin e vdekjes, i fliste deveve së tij:

“Oj deve, mos më akuzo nesër para Allahut, sepse nuk të kam ngarkuar më shumë se që mundesh.” Të zbritet nga kafsha për vetëm një orë, i ka dy sadaka: pushimi për kafshën dhe gëzimi i zemrës së atij që e ka dhënë kafshën me qira. Ka edhe dobinë e tretë, që janë ushtrimet trupore për udhëtarin, lëvizja e këmbëve dhe pengimi i mpirjes së trupit nga kalërimi i gjatë. Me atë që jep kafshën me qira duhet pajtuar çka do të ngarkohet në kafshë, një nga një. Kjo t’i tregohet.

Kafsha të huazohet me marrëveshje të ligjshme, që të mos vije deri te mosmarrëveshjet e kjo të shkaktojë shqetësim në zemër, të detyrojë në fjalë të ndryshme dhe të nxisë përleshje me huadhënësin. Udhëtarin nuk do të duhej të ngarkojë kafshën përtej marrëveshjes, qoftë kjo edhe pak, sepse e pakëta tërheq me vete edhe të shumtën. Kush sillat rreth gropës, shpejt mund edhe të bjerë në të. Ibnul-Mubareku po kalëronte, e dikush i tha:

– *Merre këtë letër e dërgoja filanit, në çka Ibn Mubarek u përgjigj:*

– *Së pari më duhet ta pyes pronarin e kafshës, sepse nuk kam bërë marrëveshje për bartje të letrës.*

Shih si nuk është bazuar në zgjedhjet e fakihëve, të cilët thonë se diçka e tillë mund të tolerohet, por ka zgjedhur shkallën më të lartë të devotshmërisë (*vera*).

10. Udhëtari me vete duhet marrë gjashtë gjëra. Hazreti Ajsha r.a., tregon se Resulallahu s.a.v.s., në rrugë merrte pesë gjëra: pasqyrën, surmedanin (lyerësin e qerpikëve), gërshërët, misvakun dhe krehërin, ndërsa në një transmetim tjetër përmenden gjashtë gjëra: pasqyra, surmedani, gërshërët, misvaku, parfumi dhe krehëri.

Ummu Sa’d el-Ensarije tregon se Resulallahu s.a.v.s., në rrugë nuk ndahej nga pasqyra dhe surmedani. Suhejb tregon se Resulallahu s.a.v.s., ka thënë:

“Kur të shtriheni për të fjetur përdorni surmen e zezë, sepse ajo shton shikimin dhe ruan qerpikët.”[24]

Në gjithë këtë, në udhëtim sufite e shtojnë edhe ibrikun dhe litarin, duke e konsideruar si të nevojshëm. Një sufi thotë se nëse besimtari i varfër nuk ka ibrik e litar, kjo tregon mangësinë e besimit të tij. Me demek, këtë e kanë shtuar si masë mbrojtëse lidhur me pastrimin me ujë, të trupit dhe rrobave. Ibriku do t’i shërbejë për ruajtje të ujit të pastër, ndërsa litari për nxjerrje të ujit nga bunaret si edhe për tharje të rrobave të lara. Megjithatë, gjeneratat e para kur nuk kanë gjetur ujë, janë mjaftuar me tejemmum dhe e kanë konsideruar të panevojshme bartjen e ujit. Atyre nuk u

pengonte të marrin abdest në ndonjë pellg apo kënetë të vogël, përderisa uji ishte i pastër. Vet hazreti Omeri r.a. një herë pat marrë abdest nga një ibrik i të krishterëve. Toka dhe faqet e kodrinave ju zëvendësonin litarin, rrobat e lara do t'i shtrinin në këso vende.

Ibriku është *bidat* (risi), por është *bidat hasene* (risi e lavdëruar). *Bidat mezmume* (risi e qortuar) është bidati që është në kundërshtim të plotë me sunnetin. Ajo që ndihmon në ruajtjen e fesë është e lavdëruar. Për teprimin në pastërti tashmë kemi folë në *Librin e fshehtësive të pastërtisë*. Ai që ka kujdes në çështje të fesë nuk guxon të zgjedhë rrugën e lehtësimeve, por duhet të ketë kujdes për pastërtinë, përderisa kjo nuk e largon nga punët më të dobishme.

Tregohet se Havassi ishte nga ata që plotësisht mbështeten tek Allahu Teala. Nga katër gjëra nuk ndahej, as në rrugë e as në shtëpi: nga ibrik, litari, gjilpëra me fije dhe gërshërët, e thoshte:

“Këto nuk janë gjësende të dynjasë.”

11. Kur Resulallahu s.a.v.s., kthehej nga beteja, haxhi, umreja ose ndonjë udhëtim tjetër, në secilën kodrinë bënte *tekbir*[25] tri herë, duke thënë:

“Nuk ka ilah pos Allahut, e Ai nuk ka ortak. Atij i takon pushteti dhe falënderimet, dhe Ai është në gjendje të bëj çka do. Pendohemi, Atij i bëjmë ibadet dhe sexhde, i jemi falënderues Rabbit tonë. Ai e mbajti premtimin e Tij, e ndihmoi robin e Tij.”

Kur të mbërrijë para qytetit të vet, le të lexojë:

“O Allahu im, na e bëj qytetin të sigurtë e me furnizim të mirë.”

Më pas le të dërgojë dikë në shtëpinë e vet që t'i njoftojë familjen për mbërritjen e tij, që të mos vij papritmas e të gjejë diçka që nuk i pëlqen. Gjithashtu, nuk guxon të kthehet në shtëpi gjatë natës. Për diçka të këtillë ka ndalesë.

Kur mbërrinte në qytet, Resulallahu s.a.v.s., së pari do të shkonte në xhami e do t'i falte dy reqate namaz, e vetëm pas kësaj shkonte në shtëpi. Kur hynte, thoshte:

“Teube bëj, teube bëj o Rabbi ynë, pendohem, pendohem, secilin gjynah tonin Ti e di!”[26] Familjes dhe të afërme do të duhej të ju sjell ndonjë dhuratë, qoftë nga ushqimi ose diçka tjetër, aq sa ka mundësi. Ky është sunnet. Transmetohet se, nëse njeriu nuk ka asgjë në rast të këtillë, së paku le të vendosë një gur në shami. Kështu, në mënyrë të theksuar inkurajohet kësso lloj kujdesi, sepse sytë janë kah ai që kthehet prej rrugës, e zemrat i gëzohen.

Është e lavdërueshme që t'i gëzojë e t'ju tregojë se gjatë udhëtimit ka menduar për ta.

Ky ishte adabi i jashtëm në udhëtim.

Sa për adabin e brendshëm, për këtë shpjeguam hollësisht në pjesën e parë. Thelbi është që njeriu të mos udhëtojë, nëse kjo nuk ia forcon besimin. Sa herë që në zemër të ndjejë ndryshim për të keq, le të ndalet e le të kthehet në shtëpi. Gjithashtu, mos të vendoset atje ku do të kishte telashe, por aty ku do të ndihet mirë.

Kur të hyjë në një qytet, le ta ketë për qëllim që aty të takojë shehlerët të mundohet të përfitojë nga dituria dhe edukimi i tyre, që këtë t'ua përcjellë të tjerëve, e jo që më pas të lavdërohet që është takuar me ta. Mos të qëndrojë në

një vend më gjatë se një javë, ose dhjetë ditë, pos nëse shejhu te i cili ka shkuar nuk e urdhëron ndryshe.

Deri sa të qëndrojnë atje le të shoqërohet vetëm me të sinqertit dhe të thjeshtit. Nëse i shkon në vizitë ndonjë vëllau të vet, mos të qëndrojnë më gjatë se tri ditë. Ky është kufiri sa mund të qëndrohet mysafir, pos nëse largimi i tij do t'i vinte shumë rënd vëllait atëherë të qëndrojnë më shumë.

E nëse shkon te shejhu, te ai mos të qëndrojnë më gjatë se një ditë e një natë, dhe të mos lëshohet në biseda të kota me njerëz, sepse kjo e dëmton bereqetin e udhëtimit të tij.

Sa herë të hyj në një qytet me qëllimin e vetëm që të vizitohet një shejh të caktuar në shtëpinë e tij, nëse shejhu është në shtëpi, të mos i trokasë në derë e as mos të kërkojë leje për të hyrë, deri sa shejhu vet nuk del. Kur shejhu del, le t'i afrohet dhe me respekt t'i japë selam. Para tij mos të flasë asgjë, pos nëse ai e pyet. Nëse shejhu pyet, ky do të përgjigjet vetëm aq sa është pyetur. Nuk do t'i parashtrojë kurrfarë pyetje para se të kërkojë leje për këtë. Nuk duhet të flasë për udhëtimin, për ushqimet nga vendet që ka vizituar, as për fisnikët e shokët e tij në ato vende. Le të flasë për shehlerët dhe besimtarët modestë, që atje i ka takuar. Në udhëtime të mos lë anash vizitën varreve të njerëzve të mirë. Në fakt, duhet t'i kërkojë, në secilin vend që shkon. Dhe mos të shfaqë nevojat e tij, përpos aq sa është e domosdoshme, dhe vetëm atij që mund t'i ndihmojë.

Gjatë udhëtimit, le t'i përmbahet dhikrit dhe leximit të Kur'anit, aq sa të mos dëgjojnë të tjerët. Nëse i drejtohet dikush, le ta ndërpresë dhikrin e të përgjigjet. Më pas le të vazhdojë atje ku ka mbetur me dhikr.

Kur të lodhet nga udhëtimi ose nga qëndrimi në një vend, mos t'i përshtatet dëshirave e nefsit por le t'i kundërshtojë ato. Kundërshtimi i nefsit është bereqet. Nëse i jepet rasti t'ju bëj hizmet (t'ju shërbejë) njerëzve të mirë, atëherë nuk duhet të udhëtojë e të mundohet për të bërë hizmet diku tjetër. Kjo do të ishte përbuzje e të mirës. E, sa herë që i duket vetja më i keq se para udhëtimit, le ta dijë se udhëtimi i është me të meta, prandaj le të kthehet, sepse po të ishte në rrugë të drejtë, do t'i shihte gjurmët.

Një njeri i tha Ebu Osman Magribit:

– *Filani u nis për rrugë, e Osmani iu përgjigj:*

– *Udhëtimi është kurbet e kurbeti poshtërim. Nuk është e drejtë që myslimani ta poshtërojë veten. Me këtë ka treguar se ai që me udhëtimin e vet nuk e forcon fenë, në fakt po e poshtëron veten. Prandaj, udhëtimi i muridit duhet të jetë për largimin e adeteve, dëshirave dhe hireve të veta, që në atë vend të huaj të ngritet, e jo të poshtërohet. Përndryshe, ai që në udhëtim jepet pas dëshirave të veta, padyshim që në fund do të poshtërohet, në këtë botë (dynja) ose në ahiret.*

[1] Tirmidhiu nga Enesi.

[2] Muslimi.

[3] Hadithi është muttefekun alejhi.

[4] Ahmed ibn Hanbeliu dhe Ibn Abdulberr në **'Temhid'**, me zingjir të mirë të transmetuesve

[5] Bejhekiu. Hadith mursel.

[6] Muttefekun alejhi

[7] Qendër e dërvishëve, ku mund edhe të flihet.

[8] Hadithin e shënon Ahmedi nga Ibn Omeri me zingjir të besueshëm të transmetuesve, e hadith të ngjashëm përcjellë edhe Buhariu.

- [9] Hadithi i shënuar në *Vasijjetname*-n e njohur të hazreti Alisë r.a., dhe konsiderohet hadith i njohur.
- [10] Shënon Taberani nga Ibn Mesud me zingjir të mirë të transmetuesve.
- [11] Ebu Davud, Tirmidhiu dhe Hakimi, nga Ibn Abbas. Sipas Tirmidhiut, hadithi është *hasen garib*, deri sa Hakimi thotë se është *sahih* (i besueshëm), sipas Buhariut dhe Muslimit.
- [12] Shënon Nesai, në *‘El-Jevm ve’l-Lejle’* si edhe Ebu Davud në formë më të shkurtë dhe me zingjir të mirë të transmetuesve.
- [13] Haraiti, në *‘Mekarimul Ahlak’* me zingjir të dobët të transmetuesve.
- [14] Haraiti në *‘Mekarimul Ahlak’* dhe Muhamili në *‘Dua’*.
- [15] Ibn Maxhe dhe Nesai në *‘El-Jevm ve’l-Lejle’* me zingjir të mirë të transmetuesve.
- [16] Hadithin e kemi përmendur në *Librin e haxhit*.
- [17] Haraiti, në *‘Mekarimul Ahlak’*
- [18] Haraiti në *‘Sunen-i Erba’* nga Amiri.
- [19] Ibn Maxhe dhe Haraiti, në *‘Mekarim-i Ahlak’*
- [20] Bezzari, Taberani në *el-Kebir* dhe Haraiti, në *‘Mekarimul Ahlak’*
- [21] Ibn Maxhe nga Muaz ibn Enesi.
- [22] Hadithin e kemi përmendur në *Librin e të fshehtave të haxhit*.
- [23] Hadithin e kemi përmendur në *Librin e fshehtësive të haxhit*.
- [24] Haraiti në *‘Mekarimul Ahlak’* ndërsa gjendet edhe te Tirmidhiu. Ibn Huzejme dhe Ibn Hibban e llogarisin si sahih-hadith nga Ibn Abbasi r.a., e të besueshëm e konsideron edhe Ibn Abdulberr dhe Hattabi thotë se ka sened është sahih.
- [25] Hadithin e kemi përmendur në *Librin e fshehtësive të haxhit*.

[26] Ibnus-Sunni në *'El- Jevm ve'l-Lejle'* dhe Hakimi nga Ibn Abbasi. Hakimi thotë se hadithi është i besueshëm sipas kushteve të Buhariut dhe Muslimit.